

Погорєлова І. С.,
к.і.н., доцент, доцент кафедри політичних технологій,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ КОНФЛІКТУ ЯК БАР'ЄР СТАЛОГО РОЗВИТКУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Гендерна рівність є важливою складовою демократичної держави та закріплена у законодавстві України. Втім в українському суспільстві досі зберігаються гендерні стереотипи щодо ролей жінок і чоловіків, що формують уявлення про «нормативну» поведінку. У межах гендерного підходу гендер розглядається як соціально сконструйована система ролей і очікувань, що визначає можливості та обмеження індивідів [1].

Історично в українському контексті сформувалися уявлення про чоловіка як «захисника» і жінку як «берегиню», що обмежувало спектр соціальних ролей жінок. З початком російської агресії, особливо після повномасштабного вторгнення, ці ролі трансформуються. Зокрема, тисячі жінок проходять військову службу. Так, станом на 2026 рік у Збройних силах України служать понад 75 тисяч жінок, із яких понад 55 тисяч є військовослужбовицями [2], жінки беруть участь у волонтерській діяльності, підприємництві та міжнародному представництві України.

Війна посилила гендерну нерівність у нових формах. Значна частина жінок взяла на себе відповідальність за родину в умовах втрати годувальника або вимушеного переміщення. Саме жінки-біженки часто забезпечують догляд за дітьми, людьми похилого віку та особами з інвалідністю, що підвищує їх економічну вразливість та ризики експлуатації і торгівлі людьми.

У цьому контексті особливої актуальності набуває гендерно зумовлене насильство (GBV, gender-based violence), яке включає фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство. В умовах війни воно набуває специфічної форми – конфліктно пов'язаного сексуального насильства (CRSV, conflict-related sexual violence), що визнається міжнародним правом як воєнний злочин і злочин проти людяності [3].

Збройний конфлікт не є гендерно нейтральним. Він по-різному впливає на жінок і чоловіків залежно від соціальних ролей і очікувань. У суспільному дискурсі часто відтворюється бінарна модель «чоловік-захисник» і «жінка-жертва». Однак реальність є значно складнішою: жінки виступають не лише як жертви, але й як військовослужбовиці, волонтерки, організаторки виживання спільнот, тоді як чоловіки можуть бути як комбатантами, так і жертвами насильства.

Чоловіки частіше залучені до бойових дій, що зумовлює вищі ризики загибелі або потрапляння у полон. У місцях несвободи вони можуть зазнавати сексуального насильства як форми тортур. У період з лютого 2022 р. по грудень 2024 р. ООН в Україні задокументувала 433 випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, скоєного проти 302 чоловіків, 119 жінок, 10 дівчат та 2 хлопчиків [4]. Реальна кількість випадків, імовірно, значно більша через стигматизацію та страх звернення по допомогу.

Особливо важливим є вплив гендерних стереотипів на (не)видимість насильства. Зокрема, чоловіки-жертви сексуального насильства стикаються з феноменом травматичної або гегемонної маскулінності, що передбачає соціальний тиск відповідати образу «сильного» і «незламного». Це призводить до замовчування травматичного досвіду та ускладнює доступ до психологічної допомоги.

Жінки, своєю чергою, непропорційно часто зазнають сексуального насильства, економічної залежності та експлуатації, зокрема і в умовах вимушеного переміщення. Такий досвід демонструє необхідність інтерсекційного підходу, який враховує поєднання гендеру з іншими факторами вразливості (статус біженки, материнство, економічне становище).

Гендерно зумовлене насильство в умовах конфлікту має довготривалі наслідки, що виходять за межі індивідуального досвіду та впливають на суспільство в цілому. Воно підриває людський капітал, посилює соціальну нерівність, сприяє поширенню бідності та ускладнює функціонування інституцій.

У цьому контексті GBV виступає суттєвим бар'єром для досягнення сталого розвитку, зокрема Цілей сталого розвитку 5 (гендерна рівність) та 16 (мир,

справедливість і сильні інституції) [5]. Конфліктно пов'язане сексуальне насильство також використовується як інструмент війни для залякування, приниження та руйнування соціальних зв'язків у суспільстві.

Осмислення цієї теми дозволяє побачити, що війна руйнує не лише інфраструктуру, але й людську гідність. Усвідомлення гендерних вимірів насильства є важливим кроком до формування ефективних політик підтримки постраждалих та забезпечення справедливого післявоєнного відновлення.

Отже, подолання гендерно зумовленого насильства повинно стати невід'ємною частиною як гуманітарного реагування, так і довгострокових стратегій відбудови України, адже без цього неможливе досягнення сталого розвитку та соціальної справедливості.

Список використаних джерел

1. Gender, Women, Peace and Security. United Nations. URL: <https://dppa.dfs.un.org/en/women-peace-and-security> (дата звернення: 11.05.2026).
2. У ЗСУ перебувають понад 75 тисяч жінок, і щороку їхня кількість зростає – Сирський. *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/viyskovi/260536-u-zsu-perebuvaye-ponad-75-tysiach-zinok-i-shchoroku-yikhnia-kilkist-zrostaye-syrskyu> (дата звернення: 11.05.2026).
3. A Conflict-Related Sexual Violence (CRSV) Survivor's Journey. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/exhibits/exhibit/conflict-related-sexual-violence-crsv-survivors-journey-15-years> (дата звернення: 11.05.2026).
4. Message by the UN Resident and Humanitarian Coordinator in Ukraine Matthias Schmale on the International Day for the Elimination of Sexual Violence in Conflict. *United Nations in Ukraine*. URL: <https://ukraine.un.org/en/296488-message-un-resident-and-humanitarian-coordinator-ukraine-matthias-schmale-international-day> (дата звернення: 11.05.2026).
5. Sustainable Development Goals. *United Nations*. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 11.05.2026).